

Iugoslàvia: la secessió des del centre

Xavier Filella

La desintegració de Iugoslàvia

Daniele Conversi

210 pp., 2000, Afers/Universitat de València

Daniele Conversi ens ofereix en el seu darrer llibre una anàlisi innovadora de la desintegració de Iugoslàvia en què examina tant les variables internes del procés com la decisiva influència dels actors internacionals i, en particular de les polítiques exteriors alemanya i britànica. Conversi, autor d'una reconeguda i àmplia obra sobre la qüestió nacional, ha estat, després de doctorar-se en la London School of Economics, professor a les Universitats de Cornell i Syracuse, als Estats Units, i a la Universitat Centroeuropea de Budapest i, actualment, ho és a la Universitat de Lincolnshire en el Regne Unit (per més informació vegeu la seva pàgina web: <http://easyweb.easynet.co.uk/conversi/>). De la seva producció, que combina interessos plurals –sociologia, història o socio-

lingüística– i escrita en diverses llengües, destaca *The Basques, the Catalans, and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilization* (1997), un text que correspon a la seva tesi doctoral (vegeu-ne la ressenya de Jordi Bañeres a *Revista de Catalunya*, número 136, gener 1999, 121-124) i que va ser qualificat per Anthony D. Smith, editor en cap de la prestigiosa *Nations and Nationalism*, com una lectura essencial per als estudiosos del nacionalisme.

El llibre que presenta Editorial Afers conjuntament amb la Universitat de València reuneix diversos articles publicats prèviament en revistes o llibres col·lectius, però que, malgrat aquesta diversitat d'orígens, conformen una perspectiva unitària del conflicte iugoslau. Al llarg del primer capítol de *La desintegració de Iugoslàvia*, Daniele Conversi descriu la dinàmica interna del nacionalisme i, després de presentar les principals teories que en donen compte, el defineix com un procés de manteniment i creació de fronteres que, en la seva opinió, descansa en un doble mecanisme. En primer lloc, l'autor italià subratlla l'aparició del nacionalisme com una reacció contra la burocratització i l'assimilació auspiciada per l'Estat i defensa que un excés de centralisme genera un sentiment que dona sovint origen a forts nacionalismes perifèrics. En segon lloc, proposa l'existència d'unes senyes ètniques –de les quals la llengua n'és la més universal– que serveixen per a demarcar fronteres sense que hi hagi necessitat de l'antagonisme i la confrontació exteriors. Tot seguit, l'autor analitza minuciosament la dinàmica seguida pel nacionalisme serbi en la guerra dels Balcans. A aquest respecte cal considerar dues variables. D'entra-

da, que Conversi relliga la particular violència del conflicte balcànic amb l'existència d'unes poblacions amb memòries històriques molt vives, però culturalment afins. En la desintegració iugoslava, se'n ve a dir, la confrontació ha estat el mecanisme definitiu en el manteniment i creació de les fronteres. Així doncs, les guerres a l'antiga Iugoslàvia entre poblacions ètnicament divergents, però culturalment molt afins donen prova, en opinió de l'autor de *La desintegració de Iugoslàvia*, de la relació que hi ha entre l'exercici de la violència i la no existència d'unes senyes d'identitat prou arrelades.

D'altra banda, Daniele Conversi introdueix la idea de secessió des del centre per a explicar el procés de desintegració iugoslau. No es tracta, ens diu, d'un conflicte entre repúbliques secessionistes i un estat unitari, sinó, ben bé al contrari, d'un secessionisme impulsat des del centre encara que amagat darrera d'una retòrica unitària. Al llarg del segon capítol es descriu el desenvolupament del nacionalisme serbi des de mitjans dels anys vuitanta. Conversi assenyala com a fet clau d'aquest procés la publicació l'any 1986 del primer esborrany d'un memoràndum ple de declaracions secessionistes i signat pels principals intel·lectuals serbis. S'iniciava llavors un discurs de doble veu que presentava els serbis com a víctimes del terror dels albanesos, de l'explotació econòmica dels eslovens, de l'assimilació cultural dels croats i de la conversió religiosa dels musulmans. El pas següent va ser l'arribada al poder de Slobodan Milosevic com a president del Comitè Central de la Lliga Sèrbia dels Comunistes l'any 1987. En aquest procés, que culminava amb l'aprovació de la Constitució de la República

Sèrbia el 1990, en què no s'esmentava ni una sola vegada la paraula Iugoslàvia, es van anar bandejant els elements iugoslavistes de l'administració central i del poderós exèrcit iugoslau. Entre els líders serbis la idea de recentralització va ser aviat substituïda per la d'expulsió de les repúbliques dissidents d'Eslovènia i Croàcia, en aquest cas després d'alterar sensiblement les seves fronteres. La paraula Iugoslàvia començava així a tenir significats ben diferents per als serbis i els no-serbis. Mentre per aquests era, encara, la federació dels pobles eslaus del sud, per als nacionalistes serbis començava a ser una incipient Gran Sèrbia que, revestida darrera una retòrica unitarista, rebia el suport d'una comunitat internacional que sempre ha contemplat negativament els processos de secessió.

La segona part del llibre tracta precisament dels diferents papers desenvolupats pels actors internacionals en el conflicte balcànic i, especialment, exposa les polítiques seguides per Alemanya i la Gran Bretanya en les primeres fases de la conflagració. Bàsicament, Daniele Conversi contrasta la política alemanya amb la serbofília de la comunitat internacional i situa aquesta divergència en una Europa que quan esclatava el conflicte iugoslau l'any 1991 encara tenia molt recent la reunificació alemanya i en què eren molt vius els dubtes que això suposava per al futur del continent. A aquest estat de coses respon el tercer capítol d'aquest llibre que porta el significatiu títol d'«Els fantasmes alemanys al desert dels Balcans». Els fets que Conversi relata són ben concrets. Eslovènia i Croàcia van declarar unilateralment la independència el 25 de juny de 1991. Quatre dies més tard, en una cimera europea celebrada a Brussel·les

el canceller alemany Helmut Kohl va insistir, amb forta oposició francesa, que es reconeguessin aquelles repúbliques. Estats Units, Gran Bretanya i França van formar un front comú que, tot i reclamar una nova disposició federal, donava suport decidit a Sèrbia. Alemanya anunciava el reconeixement d'Eslovènia i Croàcia el 23 de desembre de 1991 sense esperar el dictamen de la comissió que Brussel·les havia habilitat per tractar la qüestió iugoslava. Finalment, la Comunitat Europea –amb una opinió pública galvanitzada per la guerra– reconeixia les repúbliques secessionistes el 15 de gener de 1992.

Conversi examina en les pàgines centrals del llibre les posicions dels Estats europeus al llarg d'aquest procés i, en particular, delimita les raons que van conduir Alemanya a reconèixer Eslovènia i Croàcia, en fort contrast amb la política seguida per la Gran Bretanya. El reconeixement alemany va ser interpretat, explica l'autor italià, com una conspiració per a dominar Europa i va rebre l'acusació de ser la causa que va atiar el conflicte. Conversi documenta en el seu llibre la inconsistència d'aquesta afirmació i explica que precisament en la posterior tragèdia de Bòsnia hi va influir l'actitud indecisa de la majoria d'Estats occidentals, incloent-hi una Alemanya que llavors ja havia rebut les censures i la marginació de la seva política exterior pel seu reconeixement d'Eslovènia i Croàcia. Alemanya, precisa l'autor italià, va actuar en funció d'una opinió pública favorable al reconeixement d'Eslovènia i Croàcia i per creure, en conseqüència amb el seu propi passat, que una política de contemporització era un recurs insuficient per acabar amb la violència sèrbia.

No hi va haver, doncs, afirma Conversi, una «conspiració d'un Quart Reich» per a dominar Europa, com van pretendre els proserbis. Tampoc, afegeix, una conspiració papista en defensa de les catòliques Eslovènia i Croàcia. La seva anàlisi el condueix, per contra, a afirmar que la crisi iugoslava ha servit per rememorar l'antagonisme de la Gran Bretanya amb la Unió Europea i que, de fet, l'escomesa contra Alemanya no ha estat més que una forma d'antieuropisme i germanofòbia per part del govern britànic. L'anàlisi de Conversi va, però, més enllà i subratlla que culpant Alemanya d'haver causat la fragmentació de Iugoslàvia i fins i tot la guerra, culpaven, al capdavant, Europa. El lector no podrà deixar de preguntar-se sobre la tan repetida falta de política exterior europea en referència al conflicte dels Balcans. Més aviat, a la vista de les dades que ens ofereix Conversi en el seu llibre, tot sembla indicar que hi ha hagut una considerable divergència entre la posició favorable a la retòrica unitarista de Belgrad seguida per la Gran Bretanya, França i Grècia, amb el suport dels Estats Units, i l'actitud favorable a la secessió d'Alemanya que, com recorda l'autor italià, no en va ésser un estat relativament homogeni i que va realitzar la seva unificació seguint el principi d'autodeterminació.

En el darrer capítol d'aquest volum, Daniele Conversi detalla l'actitud seguida per la Gran Bretanya en la conflagració balcànica després d'examinar els antecedents històrics de la serbofília britànica que ressegueix fins al segle XIX. L'oposició sèrbia a l'imperi otomà i el suport propartitista i protitoista de Londres, juntament amb el record de les atrocitats dels ústaixes

croats durant la Segona Guerra Mundial, són algunes de les dades que podrà trobar el lector en aquesta última part del llibre. Aquesta tradició prosèrbia, conjuntament amb la creença que una Iugoslàvia potent i unida podria contenir la força d'Alemanya, és la que va prevaler a l'hora de determinar l'actitud britànica que, d'altra banda, segons indica Conversi, almenys fins al mes de febrer de 1995 recolzava en uns «experts» als quals, en realitat, els mancava informació substancial sobre els antecedents del conflicte i que van decidir confiar en la informació filtrada per fonts centrades a Belgrad. Conversi descriu en aquestes planes finals diferents exemples d'activistes proserbis del món polític i acadèmic britànic i constata que el Ministeri d'Afers Estrangers britànic va gestionar pèssimament el conflicte balcànic.

L'anàlisi de la desintegració iugoslava serveix, doncs, a Daniele Conversi per reflexionar sobre el nacionalisme i per examinar el futur d'Europa. L'autor conclou que una important fissura amenaça la Unió Europea i constata que una i altra vegada el conflicte iugoslau ha mostrat que els drets dels pobles poden ser trepitjats en nom de la sobirania estatal amb el consentiment de la comunitat internacional. D'altra banda, el cas iugoslau serveix a Conversi per mostrar que quan el grup és massa fragmentat o assimilat, sempre es pot reforçar estimulants l'oposició exterior més que no pas els seus continguts i identitat. Una breu, però substancial referència al conflicte bosnià, amb què l'autor italià finalitza el llibre, exemplifica aquesta qüestió. Bòsnia, se'ns explica, representa un estadi extremament avançat de societat multiètnica, on tots els grups constituents han perdut els seus trets

distintius, però no part de la seva identitat. L'assimilació que resulta de la globalització pot conduir a la destrucció de totes les formes de cultura, però rarament té el poder d'esborrar la memòria i l'ascendència. Ben al contrari, alerta Conversi, té el poder de radicalitzar-les i de fer-les presents no com el tranquil desenvolupament d'una identitat, sinó com la contraposició violenta que han viscut els Balcans i, particularment, Bòsnia. Així, doncs, *La desintegració de Iugoslàvia* no és només un valuós llibre sobre el conflicte balcànic, sinó també una encertada reflexió sobre la qüestió nacional i sobre l'esdevenir d'unes societats cada vegada més multi-racials i multiètniques com les europees. □

Un món de nacions (amb Estats i sense)

Vicent Raga

The Morality of Nationalism

Robert McKim i Jeff Mahan (eds.)

372 pp., 1997, Nova York-Oxford: Oxford University Press

El ressorgiment del sentiment nacionalista en diferents parts del món és un dels fenòmens més importants de la realitat